

Asia: VN/15985/2024

Lausuntopyyntö hallituksen esityksen luonnoksesta laiksi yhdenvertaisuuslain muuttamisesta (varhaiskasvatuksen edistämisvelvollisuus)

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Yhdenvertaisuuslaki tuli uusine velvoitteineen voimaan 1.6.2023 alkaen. Sen uudistaminen vain vuosi voimaantulon jälkeen osoittaa, että varhaiskasvatukseen

kohdistuu poukkoilevaa politiikkaa ja päätöksentekoa. Yhdenvertaisuustyön edellytysten heikentäminen ei ole lasten edun mukaista. 1.6.2023 voimaan tullut

velvoite asetti varhaiskasvatuksen samojen velvoitteiden äärelle, jotka muissa koulutusmuodoissa ovat olleet jo useamman vuoden. Opetushallitus kiinnittää

huomiota, että lakien linjaukset kattaen koko koulutusjärjestelmän tulee olla yhteneväiset, jotta jokaisen lapsen kohdalla voidaan saavuttaa aito oppimisen

jatkumo.

Yhdenvertaisuuslain 6 a § on selkeyttänyt varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuuden edistämisvelvoitteiden lisäksi myös esiopetuksen tilannetta. Esiopetuksen

suunnittelovelvoite on ulottunut vuoden 2023 lakimuutoksella myös päiväkodeissa järjestettävään esiopetukseen, jossa 80 % esiopetuksesta toteutetaan. Siten yhdenvertaisuuden edistämistä on selkeämmin tarkasteltu koko toimipaikan yhteisöllisen toiminnan näkökulmasta, ei vain yhden koulutusasteen näkökulmasta.

Yhdenvertaisuuslain 6 a § on linjassa varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2022) kanssa ja selkiyttää ja konkretisoi työtä, jota perusteiden mukaisesti tulee joka tapauksessa tehdä. Opetushallitus on suositellut varhaiskasvatuksen järjestäjille ja palveluntuottajille, että tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelua tehdään yhtä aikaa kuten muillakin koulutusasteilla. Yhdenvertaisuuslaista johdettu Opetushallituksen mallilomake antaa yhdenvertaisuustyöhön

konkreettista tukea (vrt. kommentit liittyen taloudellisiin vaikutuksiin ja OPH:n mallilomakkeeseen). Varhaiskasvatuksen järjestäjien toivoma Opetushallituksen mallilomake on selkeä ja lyhyesti ranskalaisilla viivoilla täytettävissä. Opetushallitus kuitenkin katsoo, että toiminnallisen

yhdenvertaisuussuunnitelman kirjaamista tärkeämpää on itse suunnitteluprosessi, henkilöstön, lasten ja huoltajien osallisuus sekä asioista keskustelu. Sovituista asioista kirjaaminen helpottaa tavoitteellista ja suunnitelmallista pedagogista suunnittelua.

Yhdenvertaisuuden edistäminen varhaiskasvatuksessa on oleellinen osa ihmisoikeuskasvatusta. Esitetty muutos heikentäisi tilannetta edelleen. Tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota kaiken ikäisten lasten ja nuorten systemaattisen, tavoitteellisen ja tietoisin ihmisoikeuskasvatuksen tarpeeseen. Hallituksen esityksessä ehdotetulla muutoksella pedagoginen jatkumo koulutuspolun ihmisoikeuskasvatuksessa jää puuttumaan, eikä se kattaisi kaikkia koulutusasteita varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle. (Gretschel ym. 2023.) Varhaiskasvatuksessa, esiopetuksessa ja perusopetuksessa on mahdollista tasoittaa perhetaustasta johtuvia eroja lasten ja nuorten kohdalla ja lisätä yhdenvertaisia mahdollisuuksia aktiivisen kansalaisuuden saavuttamiseksi. Tutkimukset ovat osoittaneet, että demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta kouluissa eriytyy toisella asteella. Siksi yhteiskunnallisesti aktiivisen toiminnan edellytykset rakennetaan jo

varhaisessa vaiheessa kaikille lapsille ja nuorille yhteisen kasvatuksen ja koulutuksen keinoin. (Kestilä-Kekkonen & Sipinen, 2024)

Yhdenvertaisuuslain 6 a §:n poistaminen on suoraan ristiriidassa hallitusohjelman yhdenvertaisuuskirjausten kanssa, joissa muun muassa todetaan "Palveluiden saatavuutta kehitetään erilaisten käyttäjäryhmien tarpeet huomioiden ja väestön perusoikeuksien yhdenvertainen toteutuminen varmistuen." ja "Hallitus työskentelee määrätietoisesti yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämiseksi yhteiskunnassa." Yhdenvertaisuutta edistävän

veloitteen poistaminen on myös ristiriidassa valtioneuvoston valmisteleman rasisminvastaisen ja yhdenvertaisuutta edistävän toimenpideohjelman kanssa.

Lisäksi poistaminen on ristiriidassa hallitusohjelman kirjauksen kanssa varhaiskasvatuksen laadun paranemisesta. Varhaiskasvatustalain määrittelee 10 tavoitetta varhaiskasvatukselle. Yksi näistä tavoitteista on antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustan yleisperiaatteina ovat muun muassa lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun sekä vaatimus yhdenvertaiseen ja tasa-arvoiseen kohteluun. Poistaminen on myös ristiriidassa Kansallisen lapsistrategian toimeenpano-ohjelman kanssa, jonka tavoitteena on edistää lasten perusoikeuksia myös yhdenvertaisuuden osalta.

Edelleen 6 a §:n poistaminen olisi ristiriidassa kansainvälisten sopimusten kanssa, kuten Lapsen oikeuksien sopimuksen 2 ja 4 artiklat sekä vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan sopimuksen artiklat 5, 7, 8 ja 24.

Edistämiselvöllisyyden poisto heikentäisi yhdenvertaisuuden toimeenpanoa varhaiskasvatuksessa, mutta ei poistaisi suurelta osalta laajempaa yhdenvertaisuuden edistämisen velvoitetta. Hallituksen esityksessä (148/2022 vp) todetaan, että "kuntia koskee kuitenkin viranomaisina yhdenvertaisuuslain

mukaiset suunnittelu- ja edistämiselvoitteet ja koska varhaiskasvatuksen järjestäjä on usein kunta, ulottuu velvoite tätä kautta myös varhaiskasvatukseen,

vaikka toimipaikkakohtaista suunnitelmaa ei ole varhaiskasvatuksen osalta velvoitetta tehdä."

Edistämiselvoitteen poistaminen antaisi samalla vahvan viestin Suomen hallitukselta, ettei yhdenvertaisuus ole tärkeä arvo, eivätkä kaikki lapset ja

huoltajat ole samanarvoisia. Varhaiskasvatuksessa on todettu esiintyvän rasismia sekä vähemmistöihin esimerkiksi vammaisiin kohdistuvaa syrjintää yhtä lailla kuin muualla yhteiskunnassa. Lisäksi antisemitismin nopea kasvu Suomessa vaatii huomattavia toimenpiteitä ja taloudellista panostusta. Suomella ei ole varaa menettää yhtään lasta syrjinnän vuoksi.

On tärkeää, että yhdenvertaisuutta edistetään jo varhaiskasvatuksesta alkaen, sillä muun muassa rasismia esiintyy myös varhaiskasvatuksessa. Suomalaisen

tutkimuksen mukaan S2-opettajista (suomi toisena kielenä opettajista) jopa 84 % on havainnut arjen rasismia päiväkodissa. Arjen rasismi ilmenee monin eri tavoin: välttelynä, nimittelynä, loukkaavina eleinä sekä pahan puhumisena työyhteisön kesken.

Maahanmuuttajataustaisia perheitä ja työntekijöitä myös suljetaan yhteisön ulkopuolelle. Varhaiskasvatuksen henkilökunta ei aina tunnista rasismia. Suomalaisessa varhaiskasvatuksessa rasismin ilmenemismuotoja ovat esimerkiksi rasismin kieltäminen, rasistiset stereotyyppit ja ennakkoluulot, joita heitellään vitsin varjolla, rasististen sanojen käyttäminen, tiettyjen vanhempien ja huoltajien huomiotta jättäminen ja värisokeus. Värisokeudella tarkoitetaan sitä, että ihminen ajattelee, ettei hän itse kiinnitä huomiota toisten ihmisten ihonväriin tai etnisyyteen, vaan että kaikki ovat saman arvoisia. Taustalla on kaunis ajatus, jonka haasteena on se, että jos ei ns. "näe väriä", ei myöskään kykene tunnistamaan sitä, että yhteiskunnassamme ihmisiä kohdellaan eri tavoin ihonväristä tai etnisyydestä riippuen.

Ihonväriin, uskontoon, kieleen, ikään ja vammaisuuteen liittyviä normeja tulee purkaa jo pienten lasten kanssa. Yhdenvertaisuutta edistetään varhaiskasvatuksessa muun muassa tunne- ja vuorovaikutustaidoilla. Varhaiskasvatuksessa on lapsia, jotka kohtaavat syrjintää ja rasismia.

Varhaiskasvatuksen pedagogisilla keinoilla on mahdollista edistää yhdenvertaisuutta, joka on samalla tapa suojata lapsia. Syrjintää kohtaavan lapsen suojaaminen on erityisen tärkeää. Varhaiskasvatuksessa luodaan ja vahvistetaan perusta yhteiskunnan yhdenvertaisuudelle.

Yhdenvertaisuuslain 6 a §:n poisto lisäisi segregatiota sekä sen negatiivisia vaikutuksia kansalaisten keskuudessa. Rasismi ja syrjinnän kokemukset

heikentävät lasten ja nuorten hyvinvointia sekä luottamusta yhteiskuntaan ja omiin mahdollisuuksiin. (toimenpideohjelman ehdotus rasismien torjumisesta ja

yhdenvertaisuuden edistämisestä, 2024). Yhdenvertaisuuden edistäminen varhaiskasvatuksessa on perusteltua lasten hyvinvoinnin näkökulmasta.

Yhdenvertaisuussuunnittelulla on paljon toimipaikkakohtaisia ulottuvuuksia. Ei ole mahdollista arvioida varhaiskasvatuksen toimintaympäristön vaikutuksia

yhdenvertaisuuteen yleisellä tasolla, vaan toimipaikkakohtainen tarkastelu on välttämätöntä. Konkreettisesti esteettömyyteen liittyvät tekijät vaikuttavat

esimerkiksi liikunta- ja aistirajoitteisten lasten, vanhempien ja työntekijöiden toimimiseen varhaiskasvatusympäristössä. Lisäksi rakennetuissa ympäristöissä on

paljon tekijöitä, joilla on vaikutusta uskonnolliseen ja kulttuuriseen yhdenvertaisuuteen. Yhdenvertaisuutta tulee edistää jokaisessa varhaiskasvatuksen toimipaikassa ja yhdenvertaisuutta edistävän työn tulee kuulua jokaisen varhaiskasvatuksen ammattilaisen työhön. Yhdenvertaisuutta edistetään jokaisessa kohtaamisessa lasten ja perheiden kanssa. Sen vuoksi Opetushallitus suosittelee edelleen vahvasti, että toiminnallinen yhdenvertaisuussuunnittelu tehdään toimipaikkakohtaisesti.

Toimipaikkatasolle kohdistettu suunnitteluvaikeus vie yhdenvertaisuuden edistämistoimenpiteet konkretiaan sekä lisää tietoisuutta asian merkityksellisyydestä ja esimerkiksi syrjinnästä ja sen muodoista sekä auttaa tunnistamaan mahdollista aiheeseen liittyvän tiedon ja osaamisen tarvetta.

Työnantajan veloitteena henkilöstölle tehty suunnitelma ei edistä toimipaikkatasolla tai lapsiryhmässä tapahtuvia yhdenvertaisuutta edistäviä tekoja ja osallisuutta.

Yhdenvertaisuuslain 6 a § on tuonut varhaiskasvatuksen järjestäjille veloitteen myös kouluttaa henkilöstöä ja siten saada henkilöstö sitoutumaan

yhdenvertaisuuden edistämistoimenpiteisiin. Yksityisessä varhaiskasvatuksessa yhdenvertaisuuden edistäminen ja suunnitteluvaikeus ovat yhtä tärkeitä.

Muutoksella saavutettavat tosiasialliset taloudelliset säästöt olisivat vähäisiä. Taloudellinen hyöty pykälän poistosta on hyvin minimaalinen, sillä

yhdenvertaisuuden edistämistä on tehty muiden töiden ohessa, ei erillisin suurin tapahtumin tai kustannuksin. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on

määritelty varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri, jonka kehittämiseen sisältyy yhdenvertaisuuden edistäminen. 6 a § konkretisoi ja tukee tätä kehittämistyötä.

Yhdenvertaisuuden edistämismääräysten poistamishalu osoittaa, että varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria ei tunneta. Ennen 6 a §:n velvoitteita

yhdenvertaisuuden edistämistoimenpiteiden ja suunnittelun toteutus on ollut hyvin vaihtelevaa asettaen varhaiskasvatukseen lapset ja huoltajat hyvin

eriarvoiseen asemaan suhteessa toisten varhaiskasvatuksen järjestäjien toteuttamaan varhaiskasvatukseen, mutta myös toisiin koulutusasteisiin.

Opetushallitus ei kannata hallituksen esitystä.

Korhonen Olli
Opetushallitus